

Annotation

Buletsa S. B. Refusal of treatment as one of civil rights of a patient. — Article.

Right on the waiver of treatment this absolute right for personality, on condition that it realizes the value of the actions and can manage them, which must be fastened in a writing form with the observance of certain procedure, and also it is necessary to enter in civil circulation the concept of «vita voluntas».

Keywords: patient, doctor, testamentum, refuse, treatment, right, medical interference.

УДК 347.133.8 (477+478+470).001.36

К. Г. Некім

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ДОВІРЧОГО УПРАВИТЕЛЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ, РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

В умовах європейської інтеграції особливого значення для України набуває вивчення досвіду зарубіжної нормотворчості, який сприяє підвищенню якісного рівня національного законодавства. Україна, Республіка Молдова та Російська Федерація тривалий час співіснували у межах єдиної держави, після розпаду якої кожна із зазначених країн обрала свій самостійний шлях реформування законодавства, переслідуючи, проте, єдину мету — забезпечення ринкової економіки належною правовою базою. Результатами цих реформ стало виникнення значної кількості правових новел, серед яких і інститут довірчого управління майном. Це зумовлює актуальність порівняльного аналізу законодавства України, Республіки Молдова та Російської Федерації щодо договору довірчого управління майном шляхом зіставлення норм цивільного законодавства вказаних країн і пошуку оптимальних способів вирішення правових проблем.

Незважаючи на те, що проблемі довірчого управління були присвячені численні праці українських і російських авторів, таких як Р. А. Майданик [1], Ю. В. Курпас [2], В. В. Вітрянський [3], Л. Ю. Михеєва [4], багато її аспектів залишилися нерозкритими. Особливий інтерес представляє, зокрема, дослідження правового статусу довірчого управителя, оскільки останній є центральною фігурою у відносинах з довірчого управління майном.

Метою даного дослідження є аналіз правового регулювання прав та обов'язків довірчого управителя в Україні, Республіці Молдова та Російській Федерації та пошук шляхів вдосконалення національного законодавства.

Основним обов'язком довірчого управителя є здійснення управління майном на користь установника управління або вказаного ним вигодонабувача (ч. 1 ст. 1012 ЦК РФ, ч. 1 ст. 1029 ЦК України, ч. 1 ст. 1053 ЦК РМ). У процесі управління майном довірчий управитель має право вчиняти щодо цього майна будь-які юридичні та фактичні дії в межах, встановлених законом і договором довірчого управління.

З одного боку, довірчий управитель самостійно визначає характер і види юридичних та фактичних дій, які мають бути вчинені для досягнення мети довірчого управління, установник управління, за загальним правилом, не може втручатися в діяльність довірчого управителя та давати йому обов'язкові для виконання вказівки. Проте з урахуванням необхідності здійснювати довірче управління саме на користь установника управління або вигодонабувача свобода дій довірчого управителя є не безмежною. Певні обмеження встановлюються, як правило, у договорі, але найістотніші з них закріплені законом. Так, згідно ч. 1 ст. 1037 ЦК України управитель може відчужувати майно, передане в управління, укладати щодо нього договір застави лише за згодою установника управління. Відповідно до ч. 1 ст. 1020 ЦК РФ розпоряджатися нерухомим майном довірчий управитель може лише в тому випадку, якщо така умова передбачена договором. Аналогічне положення закріплює й ч. 4 ст. 1056 ЦК РМ. Вказані законодавчі положення спрямовані на забезпечення захисту інтересів власника переданого в управління майна за допомогою обмеження повноважень довірчого управителя з розпорядження довіреним майном.

Необхідною умовою виконання договору довірчого управління є відокремлення майна, щодо якого встановлюється довірче управління. Згідно положень ч. 3 ст. 1056 ЦК РМ, довірчий управитель зобов'язаний обнародувати факт відокремлення майна, переданого в довірче управління, від свого майна і зберігати гласність такого відокремлення. Довірчий управитель відповідає перед установником управління за всі незручності, втрати та збитки, заподіяні внаслідок змішення власності двох осіб.

Українське та російське законодавство конкретизують цей обов'язок довірчого управителя, закріплюючи положення про те, що майно, передане в довірче управління, відокремлюється від іншого майна установника управління, а також від майна довірчого управителя. Це майно відображається у довірчого управителя на окремому балансі, і щодо нього ведеться окремий облік, а розрахунки, пов'язані з управлінням майном, здійснюються на окремому банківському рахунку (ч. 1 ст. 1018 ЦК РФ, ч. 2 ст. 1030 ЦК України).

Єдиним винятком із цього загального правила є положення ст. 1025 ЦК РФ, яка передбачає можливість об'єднання цінних паперів, що були передані в довірче управління різними особами. Такий підхід законодавця обумовлений тим, що управління одним довірчим управителем цінними паперами, що належать декільком особам, може значно підвищити його ефективність, наприклад, шляхом прийняття необхідного рішення на загальних зборах акціонерів.

Незважаючи на спільність підходів законодавців зазначених країн до питання щодо необхідності відокремлення майна, що передається в управління, дана умова в кожній з них має свою специфіку. Так, законодавством Республіки Молдова підкреслюється, що обов'язок відокремити майно, що передається в управління, покладається на довірчого управителя (ч. 3 ст. 1056 ЦК РМ). Разом із тим українським та російським законодавцями конкретизовані способи відокремлення майна, що передається в управління — відображення на окремому балансі, ведення самостійного обліку, відкриття спеціального бан-

ківського рахунку (ч. 1 ст. 1018 ЦК РФ, ч. 2 ст. 1030 ЦК України). Нарешті, цілком обґрунтованим представляється положення російського законодавства щодо можливості об'єднання цінних паперів, які передаються в довірче управління різними особами, що дозволяє підвищити ефективність управління, а тому представляється, що це положення доцільно врахувати також законодавцям України та Республіки Молдова.

У результаті діяльності довірчого управителя склад майна, що було передане в управління, може змінюватися. Відповідно, довірчий управитель несе обов'язок включати плоди, доходи, а також майнові права та обов'язки, одержані в ході управління, у загальну майнову масу (ч. 4 ст. 1030 ЦК України, ч. 5 ст. 1056, ч. 4 ст. 1057 ЦК РМ, ч. 2 ст. 1020 ЦК РФ).

Важливим обов'язком довірчого управителя є обов'язок особистого виконання своїх зобов'язань, що обумовлено довірчим характером договору довірчого управління майном і пов'язано з особливими вимогами до особистості управителя, обраного установником управління. Так, згідно ч. 1 ст. 1038 ЦК України, управитель управляє майном особисто, крім випадків, встановлених ст. 1041 ЦК України. У свою чергу, ст. 1041 ЦК України закріплює положення про те, що управитель може доручити іншій особі (заступникові) вчинити від його імені дії, необхідні для управління майном, якщо це передбачено договором управління майном або цього вимагають інтереси установника управління або вигодонабувача у разі неможливості отримати в розумний строк відповідні вказівки установника управління. При цьому управитель відповідає за дії обраного ним замісника, як за свої власні. Наведені положення практично ідентичні вимогам, встановленим ст. 1021 ЦК РФ.

Аналіз законодавства Республіки Молдова дозволяє дійти висновку щодо аналогічного обов'язку довірчого управителя. Проте у даному випадку такого висновку можна дійти лише з урахуванням того, що, згідно ст. 1060 ЦК РМ, до відносин довірчого управління застосовуються положення про доручення. А відповідно до положень ст. 1036 ЦК РМ, повірений зобов'язаний виконати дане йому доручення особисто, якщо договором не дозволено передача виконання доручення третій особі.

Довірчий управитель при вчиненні юридичних та фактичних дій щодо майна, переданого в управління, зобов'язаний повідомляти третіх осіб про те, що є управителем і діє на підставі договору довірчого управління. У правочинах, вчинених у письмовій формі, безпосередньо вказується на те, що вони укладаються управителем. У разі недотримання цієї умови вважається, що управитель вчинив правочин від свого імені, а не на користь управління чужим майном, і відповідати по ньому перед контрагентом він буде своїм особистим майном, а не майном, переданим йому в управління (ст. 1038 ЦК України, ч. 1 ст. 1056 ЦК РМ і ст. 1059 ЦК РМ, ч. 3 ст. 1012 ЦК РФ).

Законодавствами Російської Федерації та Республіки Молдова прямо закріплено, що в процесі управління майном довірчий управитель зобов'язаний передавати установнику управління всю необхідну інформацію і давати йому необхідні пояснення щодо переданого в управління майна, а також надавати

звіт про свою діяльність. Порядок та строки надання таких звітів визначаються договором. Таких висновків можна дійти з положень ст. 1060 та ст. 1041 ЦК РМ, ч. 4 ст. 1020 ЦК РФ.

Українським законодавством така вимога прямо не закріплена, проте, вона представляється доцільною з урахуванням характеру діяльності довірчого управителя. З урахуванням того факту, що при передачі майна у довірче управління власник майна не може втручатися у ведення справ, за відсутності будь-якого контролю не виключено є можливість зловживання довірчим управителем своїми повноваженнями. Тому представляється актуальною пропозиція Ю. В. Курпас доповнити ст. 1037 ЦК України імперативною вимогою про надання довірчим управителем звіту про свою діяльність [2, с. 128–129], проте, дещо іншого змісту, а саме: «Довірчий управитель надає установнику управління (або вигодонабувачеві) звіт про свою діяльність у строки та в порядку, що встановлені договором довірчого управління майном». Допущення при формулюванні даного положення вказівки на те, що звіт підлягає наданню «в строки та в порядку, встановленому законом», спричинить необхідність законодавчої регламентації вимог щодо строків та форм надання таких звітів. Але з урахуванням різноманітності цілей довірчого управління, рівно як і способів їх досягнення, а також сфер застосування даного інституту, представляється скрутною будь-яка одноманітна регламентація строків та форм звітів про діяльність управителя, набагато ефективніше вирішувати цю проблему у кожному конкретному випадку за розсудом сторін договору.

За загальним правилом довірчий управитель зобов'язаний повернути майно у разі припинення довірчого управління. Такий обов'язок довірчого управителя прямо закріплено ч. 3 ст. 1024 ЦК РФ та ч. 3 ст. 1044 ЦК України, відповідно до яких у разі припинення договору довірчого управління, майно, що перебувало в довірчому управлінні, або майно, набуто в результаті такого управління, передається установнику управління, якщо договором не передбачено інше.

Одночасно обов'язком і правоможністю довірчого управителя є надана йому можливість захисту прав на передане в управління майно (ч. 2 ст. 1056 ЦК РМ, ч. 2 ст. 1037 ЦК України, ч. 1 ст. 1020 ЦК РФ). Оскільки довірчий управитель є законним (титульним) володільцем переданого в управління майна, він має право (а, з урахуванням необхідності захисту інтересів установника управління, і зобов'язаний) використовувати будь-які речово-правові засоби захисту прав на це майно [5, с. 117].

Права довірчого управителя можуть бути умовно поділені на дві групи. Перша група прав стосується взаємостосунків довірчого управителя з третіми особами, друга — охоплює «внутрішній» аспект відносин довірчого управління і складається з прав довірчого управителя у відносинах з установником управління, тобто являє собою одночасно обов'язки останнього.

Основним правом довірчого управителя у відносинах з третіми особами є здійснення правоможностей власника з володіння, користування й розпорядження майном, переданим у довірче управління (ч. 2 ст. 1056 ЦК РМ, ч. 2 ст. 1037 ЦК України, ч. 1 ст. 1020 ЦК РФ). Відповідно довірчий управитель

має право вчиняти у встановлених межах будь-які юридичні та фактичні дії щодо переданого в управління майна на свій розсуд. Проте з урахуванням того факту, що довірчий управитель діє на користь установника управління (або вигодонабувача), а також вимог добросовісності, розумності та справедливості, у діяльності довірчого управителя при здійсненні вказаних правоможностей існують певні обмеження.

Довірчий управитель не має права використовувати передане йому майно в своїх інтересах або на користь третіх осіб. Зокрема довірчий управитель не має права використовувати вказане майно для оплати боргів, що не відносяться до довірчого управління цим майном, не може передавати його в заставу або обтяжувати іншим чином для забезпечення зобов'язань, не пов'язаних з діяльністю по довірчому управлінню. При здійсненні довірчого управління управитель діє виключно на користь установника управління або вигодонабувача, виходячи з міркувань розумності та справедливості [6, с. 53-54].

Основним правом довірчого управителя у відносинах з установником управління є його право на винагороду, а також на відшкодування необхідних витрат, які були понесені ним у процесі довірчого управління майном. Треба зазначити, що в цьому питанні позиції законодавців України, Республіки Молдова та Російської Федерації дещо розрізняються.

За законодавством України договір довірчого управління майном є оплатним договором (ч. 1 ст. 1029 ЦК України). Відповідно при укладенні вказаного договору завжди виникає право управителя на винагороду. Вказане право управителя закріплене ст. 1042 ЦК України, відповідно до якої управитель має право на оплату, встановлену договором, а також на відшкодування необхідних витрат, які були здійснені ним у зв'язку з управлінням майном. Для спрощення проведення розрахунків установника управління з управителем у договорі може бути передбачено право управителя самостійно відраховувати належні йому грошові суми безпосередньо з доходів від використання майна, переданого йому в управління. Таким чином, відповідно до положень українського законодавства, довірчий управитель у будь-якому випадку має право на виплату винагороди і відшкодування понесених ним необхідних витрат.

Законодавство Республіки Молдова встановлює загальне правило, згідно якому довірчий управитель не одержує винагороди за свою діяльність, якщо сторони не погодилися про інше і якщо інше не випливає із закону. Якщо ж виплата винагороди передбачена, вона може бути виражена або у вигляді відсотку від доходу (прибутку), отриманого в результаті довірчого управління, або в конкретній сумі, або у вигляді частки майна, що знаходиться в довірчому управлінні. Що стосується витрат, пов'язаних з довірчим управлінням, їх несе установник управління, якщо законом або договором не передбачено інше (ст. 1057 ЦК РМ). Отже діяльність довірчого управителя, за загальним правилом, здійснюється безоплатно, право на винагороду останній має лише у тому випадку, коли це спеціально передбачено договором або законом. Крім того, допускається покладання витрат, пов'язаних з довірчим управлінням, на довірчого управителя, тобто і на відшкодування необхідних витрат останній не завжди має право.

Російське законодавство передбачає інший підхід при визначенні права довірчого управителя на винагороду і відшкодування необхідних витрат. Згідно ст. 1023 ЦК РФ, довірчий управитель одержує винагороду і відшкодовує необхідні витрати лише за рахунок доходів від використання переданого в управління майна. Відповідно, якщо довірчому управителю не вдається отримати доходи від використання цього майна, він не тільки не одержує винагороди, але йому й не відшкодовуються зроблені у зв'язку з довірчим управлінням витрати. Це правило російські дослідники називають могутнім стимулом до найефективнішого управління майном [7, с. 125]. Дійсно, імперативне положення про виплату довірчому управителю винагороди з доходів від використання майна, переданого в управління, дозволяє стимулювати його діяльність і виключає вірогідність оплати «посади», а не результату. Тому видається доцільним врахувати наведене правило законодавцям Республіки Молдови та України (українське законодавство містить вказівку на можливість відраховувати виплати, що належать довірчому управителю, з одержаних від управління доходів, але це положення не сформульовано як імперативне).

Разом із тим, імперативна вимога про відшкодування понесених довірчим управителем необхідних витрат лише за рахунок переданого в управління майна представляється недоцільною, оскільки певною мірою ущемляє права довірчого управителя. Наприклад, якщо у разі некомерційного довірчого управління виникне ситуація, за якої довірчий управитель буде змушений витратити власні кошти для забезпечення збереження переданого в управління майна, він не матиме можливості вимагати відшкодування понесених ним витрат, що явно суперечить вимогам розумності, добросовісності та справедливості.

Вивчення досвіду України, Республіки Молдова та Російської Федерації у питаннях правового регулювання прав та обов'язків довірчого управителя майном дозволяє запропонувати деякі рекомендації, спрямовані на вдосконалення цивільного законодавства. Представляється доцільним прямо покласти законом на довірчого управителя обов'язок відокремлення майна, що передається в управління. Доцільним також представляється передбачений російським законодавцем виняток із загального правила про відокремлення переданого в управління майна, згідно якому у разі передачі в довірче управління цінних паперів допускається об'єднання цінних паперів, які передаються в довірче управління різними особами, що підвищує ефективність управління цінними паперами. Необхідно також доповнити ст. 1037 ЦК України вимогою про надання довірчим управителем звіту про свою діяльність у строки та в порядку, що встановлені договором довірчого управління майном. Нарешті слід підкреслити при визначенні права довірчого управителя на винагороду, що винагорода довірчому управителю має виплачуватись за рахунок доходів, отриманих від використання переданого в управління майна, що дозволить належним чином стимулювати довірчого управителя ефективно виконувати свої обов'язки, а необхідні витрати, понесені ним у ході довірчого управління, мають відшкодуватись незалежно від отриманого в ході управління прибутку, що дозволить належним чином захистити інтереси управителя.

Література

1. Майданик Р. А. Проблеми довірчих відносин в цивільному праві / Р. А. Майданик. — К. : Київський університет, 2002. — 502 с.
2. Курпас Ю. В. Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Юлія Володимирівна Курпас. — К., 2004. — 225 с.
3. Брагинский М. И. Договорное право. Кн. 3 : Договоры о выполнении работ и оказании услуг / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. — [3-е изд., стереотипное]. — М. : Статут, 2003. — 1034 с.
4. Михеева Л. Ю. Доверительное управление имуществом / Л. Ю. Михеева. — М. : Юристъ, 2006. — 447 с.
5. Петелин Д. В. Договор доверительного управления имуществом в российском гражданском праве : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Дмитрий Васильевич Петелин. — М., 2005. — 212 с.
6. Слипченко С. А. Право доверительной собственности : моногр. / С. А. Слипченко. — Х. : Консум, 2000. — 176 с.
7. Гражданское право : учеб. : в 2 т. / Под ред. Е. А. Суханова. — [2-е изд.]. — М. : БЕК, 2000. — Т. 2, полумом 2. — 544 с.

Анотація

***Некіт К. Г.* Права та обов'язки довірчого управителя: порівняльно-правовий аналіз законодавства України, Республіки Молдова та Російської Федерації.** — Стаття.

Стаття присвячена розгляду особливостей правового регулювання прав та обов'язків довірчого управителя в Україні, Республіці Молдова та Російській Федерації. Визначено специфіку підходів законодавців до правового регулювання статусу довірчого управителя, запропоновано рекомендації з вдосконалення цивільного законодавства України.

Ключові слова: довірче управління, управитель, юридичні та фактичні дії, управління цінними паперами.

Аннотация

***Некит Е. Г.* Права и обязанности доверительного управляющего: сравнительно-правовой анализ законодательства Украины, Республики Молдова и Российской Федерации.** — Статья.

Статья посвящена рассмотрению особенностей правового регулирования прав и обязанностей доверительного управляющего в Украине, Республике Молдова и Российской Федерации. Определена специфика подходов законодателей к правовому регулированию статуса доверительного управляющего, предложены рекомендации по совершенствованию гражданского законодательства Украины.

Ключевые слова: доверительное управление, управляющий, юридические и фактические действия, управление ценными бумагами.

Summary

***Nekit K. G.* Rights and duties of the trustee: comparative-legal analysis of the legislation of Ukraine, Republic of Moldova and Russian Federation.** — Article.

The article is devoted to consideration of features of legal regulation of the rights and duties of the trustee in Ukraine, the Republic of Moldova and the Russian Federation. Specifics of approaches of legislators to legal regulation of the status of the trustee is defined, recommendations about improvement of the civil legislation of Ukraine are offered.

Keywords: trust management, trustee, legal and actual actions, management of securities.